

Dmitriy Panto

ORCID: 0000-0002-5467-9990
Muzeum II Wojny Światowej
w Gdańsku

O przemieszczeniu i liczbie specprzesiedleńców. Przyczynek do badań nad deportacją osadników i leśników w głąb ZSRS z 10 lutego 1940 r.

**On the Relocation and Number of Specdeportees.
A Contribution to the Research on Deportation
of Settlers and Foresters Deep into the USSR
on 10 February 1940**

**OKUPACJA
NA WSCHODZIE EUROPY**

DEPORTACJA
ZWIĄZEK SOWIECKI
SOWIECKA OKUPACJA POLSKI
OSADNICY
LEŚNICY

DEPORTATION
SOVIET UNION
SOVIET OCCUPATION OF POLAND
SETTLERS
FORESTERS

Abstrakt

W artykule omówiono dwa niepublikowane dotychczas dokumenty dotyczące deportacji polskich obywateli z 10 lutego 1940 r. Materiały pochodzą ze zbiorów Państwowego Archiwum Federacji Rosyjskiej, traktują o geografii oraz liczebności zsyłki osadników w głąb Związku Sowieckiego. Źródła przywołane w tekście zostały przetłumaczone i opatrzone wstępem naukowym.

Abstract

The article discusses two previously unpublished documents on the deportation of Polish citizens on 10 February 1940. The source material was collected from the State Archive of the Russian Federation. It contains information on geography and the number of settlers deported deep into the Soviet Union. The text features a scientific introduction to cited sources that were also translated.

Historiografia dotycząca deportacji polskich obywateli w latach 1940–1941 jest bardzo bogata¹. Za najbardziej obszerny należy uznać zbiór wspomnień dotyczących tego tragicznego epizodu w historii Polski².

¹ A. Głowacki, *Deportowani w latach 1940–1941* [w:] *Polska 1939–1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, red. W. Materski, T. Szarota, Warszawa 2009, s. 238–246; S. Ciesielski, *Polacy w Kazachstanie 1940–1946: zesańcy lat wojny*, Wrocław 1996; S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej*, Wrocław 1993; P. Żaroń, *Ludność polska w Związku Radzieckim w czasie II wojny światowej*, Warszawa 1990; A. Gurianow, *Cztery deportacje 1940–1941*, „Karta” 1994, nr 12, s. 119–125; B. Земсков, *Спецпоселенцы 1930–1960*, Москва 2005; A. Гурьянов, *Польские спецпереселенцы в СССР в 1940–1941 гг.* [w:] *Пенпресии против поляков и польских граждан*, red. А. Рогинский, Москва 1997; *Сталинские депортации 1928–1953*, red. А. Яковлев, сост. Н. Поболь, П. Полян, Москва 2005; P. Polian, *Wbrew ich woli. Historia i geografia migracji przymusowych w Związku Radzieckim*, tłum. B. Żyłko, Gdańsk 2015; *Deportacje Polaków z północno-wschodnich ziem II Rzeczypospolitej 1940–1941*, red. B. Gronek, G. Jakubowski, Warszawa 2001; *Deportacje obywateli polskich z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi w 1940 roku*, oprac. W. Christoforow, tłum. M. Słoń-Nowaczek, Warszawa–Moskwa 2003; *Exodus. Deportacje i migracje (wątek wschodni). Stan i perspektywy badań*, red. M. Zwolski, Warszawa–Białystok 2008; W. Bonusiak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna w ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939–1941*, Rzeszów 2006; D. Boćkowski, *Czas nadziei. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR i opieka nad nimi placówek polskich w latach 1940–1943*, Warszawa 1999; *Спецпереселенцы в Западной Сибири 1939–1945*, red. В. Данилов, С. Красильников, Новосибирск 1996; E. Kowalska, *Przeżył, aby wrócić! Polscy zesańcy lat 1940–1941 w ZSRR i ich losy do roku 1946*, Warszawa 1998; S. Kalbarczyk, *Wykaz łagrów sowieckich, miejsc przymusowej pracy obywateli polskich w latach 1939–1943*, cz. 1, Warszawa 1993, cz. 2, Warszawa 1997; A. Głowacki, *Sowieci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej 1939–1941*, Łódź 1997; M. Giżejewska, *Polacy na Kółmie 1940–1943*, Warszawa 1997; У. Адамюшка, *Палітычныя рэпрэсіі 20–50-ых гадоў на Беларусі*, Мінск 1994; *Życie codzienne polskich zesłańców w ZSRR w latach 1940–1946. Studia*, red. S. Ciesielski, Wrocław 1997.

² Chociażby: *Wspomnienia Sybiraków*, t. 1–9, Warszawa 1989–1998; *Tryptyk kazachstański. Wspomnienia z zesłania. Marian Papiński, rodzina Małachowskich, Leśława Domańska*, wyb., oprac. W. Śliwowska, M. Giżejewska, J. Ankudowicz, Warszawa 1992; D. Boćkowski, *Jak piskłęta z gniazda*, Warszawa–Wrocław 1995.

Rzeczony zasób wiedzy zebrany w literaturze pomaga nam odtworzyć ogólny przebieg poszczególnych fal deportacji. Niestety wciąż brakuje dokumentów źródłowych pozwalających opisać i wyjaśnić białe plamy tego procesu. Szczególnie brakuje tych dotyczących zagadnień związanych z obecnością deportowanych obywateli polskich w ZSRS – życiem codziennym, warunkami bytowymi, charakterem wykonywanej pracy, życiem religijnym oraz kwestiami liczebności i śmiertelności deportowanych. Dlatego też każdy nowy dokument rzucający światło na te zagadnienia jest bardzo cenny³.

Materiały, odnalezione w czasie kwerendy w Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej w Moskwie (Государственный Архив Российской Федерации, ГАРФ) przeprowadzonej w listopadzie 2019 r., dotyczą przede wszystkim deportacji osadników⁴ i leśników z 10 lutego 1940 r.⁵ Ówczesne działania władz sowieckich były związane z polityką wobec okupowanych ziem polskich. 2 grudnia 1939 r. w piśmie Ławrientija Berii do Józefa Stalina szef NKWD stwierdza konieczność niezwłocznej deportacji wszystkich rodzin osadników z zachodnich obwodów Ukraińskiej SRS i Białoruskiej SRS⁶. Zanim powstał dokument, na okupowanych terenach Polski prowadzono szeroką akcję tworzenia list imiennych osób, które w przekonaniu władzy sowieckiej były „wrogami ludu pracującego”. Dwa dni później, 4 grudnia 1939 r., koncepcja została zatwierdzona przez Biuro Polityczne Centralnego Komitetu Wszechzwiązkowej Partii Bolszewików. Projekt poparto uchwałą Rady Komisarzy Ludowych (RKL) ZSRS nr 2010-588ss z 5 grudnia 1939 r., która ostatecznie przypieczętowała decyzję o deportacji osadników. Na wniosek RKL Ukraińskiej SRS i Białoruskiej SRS 22 oraz 29 grudnia 1939 r. do grup deportowanych osadników mieli dołączyć pracownicy służby leśnej i ich rodziny⁷. Na rozkaz Berii do 5 stycznia 1940 r. miały powstać imienne listy przewidzianych do deportacji osadników i leśników⁸.

Tak wyglądały biurokratyczne początki pierwszej fali deportacji. W celu jej realizacji w teren skierowano ponad 52 tys. funkcjonariuszy NKWD,

³ W 2021 r. ukazała się monumentalna czterotomowa seria *Dokumenty do historii stosunków polsko-sowieckich 1918–1945* pod redakcją Jana Jacka Burskiego i Mariusza Wołosa.

⁴ Osadnicy, tzn. osadnicy wojskowi, żołnierze, którzy walczyli w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. i dostali za swoje zasługi ziemie na terenach wschodnich województw polskich; wśród deportowanych byli również osadnicy cywilni.

⁵ Drugi dokument zawiera także informacje na temat deportacji tzw. bieżęńców z 29 czerwca 1940 r.

⁶ D. Boćkowski, *Czas nadziei...*, s. 67.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Z bardziej szczegółowym opisem przebiegu deportacji można zapoznać się w: *ibidem*, s. 66–74; W. Bonusiak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna w ZSRR...*, s. 135–143.

aktywu społecznego i partyjnego, rozmaite milicje i gwardie, wojsko oraz miejscową ludność sympatyzującą z Sowietami⁹. Cały teren, z którego planowano deportować mieszkańców, został podzielony na rejony operacyjne. Rejon miał obejmować od 250 do 300 rodzin osadników¹⁰. Przebieg akcji deportacyjnej nadzorowały i koordynowały trójki rejonowe powołane przez obwodowych naczelników NKWD.

Deportacja rozpoczęła się wczesnym rankiem 10 lutego 1940 r. i w założeniu miała potrwać jeden dzień. Jednak ze względu na warunki pogodowe (mróz sięgający nawet -42°C), zaspy śnieżne i notorycznie psujący się sprzęt załadowanie wagonów potrwało do 13 lutego. Osoby chore i złapane w czasie ucieczek były przewożone na miejsce zesłania w późniejszym terminie. Podczas akcji do eszelonów załadowano 26 760 rodzin (139 794 osoby)¹¹. W literaturze przedmiotu podane liczby minimalnie się różnią (139,5 tys.¹², 139 590¹³, 139 068¹⁴). Z kolei w przedstawionych w tym artykule dokumentach liczba również jest inna: 138 534¹⁵ oraz 135 524¹⁶. Jak widać, trudno jest podać precyzyjne informacje dotyczące liczby deportowanych. Dlatego badacze decydują się na jej zaokrąglenie – do 140–141 tys. osób.

Deportowani osadnicy i leśnicy zostali skierowani do 115 osad specjalnych¹⁷ (specposiołków) w 21 republikach, krajach i obwodach, a w dokumentacji NKWD określano ich mianem specprzesiedleńców osadników. Zdecydowana większość wysiedlonych została zatrudniona w przedsiębiorstwach podlegających Ludowemu Komisariatowi Przemysłu Leśnego ZSRS. W dalszej kolejności przesiedleńców kierowano do pracy w m.in. Ludowym Komisariacie Komunikacji Wszechzwiązkowego Zjednoczenia Gospodarki Leśnej i Kolejowych Zakładów Obróbki Drewna oraz Ludowym Komisariacie Hutnictwa Metali Kolorowych¹⁸.

Dwa przedstawione poniżej dokumenty, pochodzące z zasobów Państwowego Archiwum Federacji Rosyjskiej, uzupełniają dotychczasową wiedzę. W „Informacji o przemieszczeniu specprzesiedleńców osadników na terenach republik, krajów i obwodów od momentu

⁹ *Sztuka przetrwania. Deportacje sowieckie z powiatu bielskiego 1940–1941*, red., wstęp W. Konończuk, Warszawa 2019, s. 20.

¹⁰ W. Bonusiak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna w ZSRR...*, s. 135.

¹¹ D. Boćkowski, *Czas nadziei...*, s. 72.

¹² W. Bonusiak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna w ZSRR...*, s. 143.

¹³ S. Lebediewa, *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939–1941*, „Niepodległość i Pamięć” 1998, nr 11, s. 179–193.

¹⁴ A. Gurianow, *Cztery deportacje...*, s. 119.

¹⁵ ГАРФ, ф. 9476, оп. 1, д. 62, к. 67.

¹⁶ *Ibidem*, k. 72–80.

¹⁷ S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje...*, s. 43.

¹⁸ *Ibidem*, s. 49.

przesiedlenia” znajdujemy potwierdzenie, że latem i jesienią 1940 r. dyslokacja deportowanych poszerzała się. Na podstawie dokumentu datowanego na 1 stycznia 1941 r. wiemy, że osadnicy i leśnicy zamieszkali 22 jednostki administracyjne ZSRS. Dokument uwzględnia dodatkowo Unżłag NKWD¹⁹. Ciekawą informacją jest podana liczba ucieczek oraz złapanych osób. W okresie między końcem lutego 1940 r. a 31 grudnia 1940 r. próbę ucieczki podjęły 182 osoby, z których 54 złapano i skierowano do swoich osad. Los 128 osób pozostaje nieznany. Najwięcej ucieczek odnotowano w obwodzie mołotowskim – 43 osoby, z których tylko 1 została złapana. Z kolei w 9 na 22 jednostki administracyjne nie ujawniono ucieczek odnotowanych przez NKWD. Najciekawszą informacją wydaje się liczba zgonów, bowiem jest to zagadnienie mało zbadane, a tym samym statystyki nie są pełne. Aleksander Gurjanow w swoich obliczeniach wskazuje, że do lipca 1941 r. zmarły 10 864 osoby. Jeśli uwzględnimy, że akcja trwała 16 miesięcy, uzyskamy średnią 679 zgonów miesięcznie²⁰. Według statystyk zawartych w dokumencie w okresie 10 miesięcy zmarły 6432 osoby, czyli średnio 643 w ciągu miesiąca. Średnia liczba zgonów w tym okresie stanowi 4,6% ogółu deportowanych, co wskazuje na wysoki wskaźnik śmiertelności. Warto podkreślić, że są to dane oficjalne, a zatem należy je uznać za niepełne. Mogą jedynie stanowić uzupełnienie – potwierdzenie bądź zaprzeczenie – wcześniejszych ustaleń badaczy.

Drugi dokument to „Informacja o liczbie specprzesiedleńców osadników i uchodźców”. Pokazuje szczegółową geografię rozlokowania deportowanych osadników i leśników. Podobne informacje, opisane bardzo ogólnie w literaturze przedmiotu, przedstawiają zazwyczaj tylko nazwy krajów, obwodów oraz republik autonomicznych²¹. Dzięki temu dokumentowi możemy zobaczyć, jak wyglądało rozsiedlenie w dużych jednostkach administracyjnych, poznać liczbę deportowanych tam osób oraz porównać dynamikę rozsiedlenia z trzecią falą deportacji

Deportacja rozpoczęła się wczesnym rankiem 10 lutego 1940 r. i w założeniu miała potrwać jeden dzień. Jednak ze względu na warunki pogodowe (mroź sięgający -37-42°C), zaspły śnieżne i notorycznie psujący się sprzęt załadowanie wagonów potrwało do 13 lutego.

¹⁹ Unżłag NKWD – obóz pracy przymusowej w obwodzie gorkowskim i kostromskim. Składał się z oddzielnych obozowisk i zajmował zalesiony teren na rozległym terytorium. Obóz Unżenskij (ros. Unżłag) został zorganizowany 5 lutego 1938 r. Nazwa pochodzi od rzeki Unzy, płynącej w rejonie kostromskim. Działał do początku lat sześćdziesiątych. Praca, którą wykonywali więźniowie, była związana z wyrębem lasu, budową dróg i pracą na roli. Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923–1960: Справочник, сост. М. Смирнов, Москва 1998.

²⁰ A. Gurjanow, *Sowieckie represje polityczne na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939–1941* [w:] *Exodus...*, s. 25.

²¹ S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje...*, s. 43–44; D. Boćkowski, *Czas nadziei...*, s. 74.

z 29 czerwca 1940 r. Niestety nie jest nam znana data dzienna podpisania dokumentu. Możemy jednak przypuszczać, że sporządzono go w pierwszych dwóch miesiącach 1941 r. Analizując miejsca deportacji, możemy stwierdzić, że liczba osad specjalnych zwiększyła się ze 115 do 117, natomiast liczba republik autonomicznych, krajów i obwodów, do których zostali deportowani osadnicy i leśnicy, wzrasta z 21 do 22. Przedstawione w dokumencie liczby uzupełniają dotychczasową wiedzę o bardziej szczegółowe dane dotyczące rozmieszczenia deportowanych obywateli polskich w ramach pierwszej fali deportacji.

Analiza przedstawionych dokumentów jest kolejnym krokiem do uzupełnienia wiedzy na temat deportacji polskich obywateli w głąb ZSRS w 1940 r. Chociaż z materiałów wyłaniają się tylko suche liczby, należy pamiętać, że za każdą z nich stoi tragedia człowieka. Dopóki nie poznamy historii każdej z deportowanych osób, konieczne jest prowadzenie dalszych badań w tym zakresie.

DOKUMENT 1

Informacja o przemieszczeniu specprzesiedleńców osadników na terenach republik, krajów i obwodów od momentu przesiedlenia [po 1 stycznia 1940 r.]

Republika, kraj i obwód	Stan osadników w lutym-marcu 1940 r.		Złapanych i tych, którzy powrócili z ucieczek				Urodzonych w 1940 r.		Zmarło w 1940 r.	
	Rodzina	Osób	Liczba osób	% ogólnej liczby	Liczba osób	% ogólnej liczby uciekinierów	Liczba osób	% ogólnej liczby	Liczba osób	% ogólnej liczby
Kazachska SRS	1 202	5 583	3	0,05	3	100,0	113	2,0	316	5,7
Obwód akmoliński	413	2 088	1	-	3	-	57	-	121	-
Obwód wschodnio-kazachstański	48	231	-	-	-	-	1	-	10	-
Obwód kustanajski	210	904	-	-	-	-	15	-	31	-
Obwód pawłodarski	295	1 250	2	-	-	-	21	-	107	-
Obwód semipalatyński	236	1 110	-	-	-	-	19	-	47	-
Baszkińska ASRS	61	295	-	-	-	-	5	1,7	12	4,1
Komi ASRS	2 248	10 804	21	0,20	19	90,5	189	1,7	646	6,0
Attajski Kraj	1 270	6 171	5	0,08	3	60,0	69	1,1	132	2,1
Krasnojarski Kraj	3 268	15 538	1	0,01	-	-	203	1,3	816	5,3
Obwód archangielski	8 365	41 491	32	0,07	6	18,8	671	1,6	1 846	4,4
Obwód wotogodzki	1 596	7 891	7	0,08	3	60,0	69	1,1	132	2,1
Obwód gorkowski	530	2 506	10	0,40	1	10,0 ^a	61	2,4	186	7,4
Obwód iwanowski	100	599	-	-	-	-	12	2,0	15	2,5
Obwód irkucki	2 231	10 578	5	0,04	-	-	149	1,4	499	4,7
Obwód kirowski	166	710	-	-	-	-	14	2,0	12	1,7

Obwód irkucki	2 231	10 578	5	0,04	-	-	149	1,4	499	4,7
Obwód kirowski	166	710	-	-	-	-	14	2,0	12	1,7
Obwód mototowski	1 742	8 404	43	0,50	1	0,1	123	1,5	298	3,5
Obwód nowosybirski	670	3 105	9	0,30	-	-	38	1,2	93	3,0
Obwód omski	1 489	7 278	3	0,04	3	100,0	123	1,7	442	6,1
Obwód swierdłowski	2 809	14 241	24	0,20	10	41,7	181	1,3	694	4,9
Obwód czelabiński	314	1 707	-	-	-	-	21	1,2	73	4,3
Obwód czkatowski	162	706	-	-	-	-	14	2,0	44	6,2
Obwód jarostawski	102	543	-	-	-	-	11	2,0	45	8,3
Unżlag NKWD	155	1 360	19	1,40	8	42,1	17	1,3	38	2,8
Razem	28 253	138 534	182	0,13	54	29,7	2 120	1,5	6 432	4,6

Zastępca Kierownika Wydziału Osiedli Pracy GUŁAG NKWD ZSRS
Kapitan bezpieczeństwa narodowego
([Michał] Konradów)¹

Źródło: ГАРФ, ф. 9476, он. 1, л. 62, к. 67.

^a *Dopisano długopisem na gotowym dokumencie.*
¹ Michał Kornad (1898–1973) – od 1920 r. pełnił służbę w organach WCzK, OGPU, NKWD. W 1930 r. wstąpił do WKP(b). 22 marca 1936 r. został awansowany do stopnia starszego lejtmanta. 25 listopada 1936 r. Nikołaj Jeżow mianował go na stanowisko kierownika Wydziału Osiedli Pracy GUŁAG NKWD. 22 kwietnia 1940 r. został awansowany do stopnia kapitana. Od sierpnia 1941 r. był zastępcą kierownika Wydziału Osiedli Pracy GUŁAG NKWD. W sierpniu 1945 r. zostaje zastępcą kierownika UNKWD obwodu tulskiego. Zwolniono go ze służby w 1954 r. w stopniu podpułkownika. Za służbę w organach NKWD odznaczono go licznymi medalami.

DOKUMENT 2

Informacja o liczbie spec-
przesiedleńców osadników
i uchodźców

Nr	Republika, kraj, obwód	Rejon administracyjny	Specprzesiedleńcy osadnicy			Specprzesiedleńcy uchodźcy			Razem specprzesiedleńców		
			Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Obwód akmoliński Kazachskiej SRS	miasto Stiepiak	183	849	220	-	-	-	183	849	220
		szortandiński	92	506	97	-	-	-	92	506	97
		staliński	78	363	79	-	-	-	78	363	79
		„1	57	269	60	-	-	-	57	269	60
	Razem w obwodzie akmolińskim		410	1 897	456	-	-	-	410	1 897	456
2	Obwód wschodnio-kazachstański	samarski	80	325	101	-	-	-	80	325	101
3	Obwód kustanański	żetygariński	193	884	246	-	-	-	193	884	246
4	Obwód pawłodarski	bajanaulski	291	1 108	350	-	-	-	291	1 108	350
5	Obwód semipalatyński	żarmiński	232	1 085	314	-	-	-	232	1 085	314
	Razem w Kazachskiej SRS		1 206	5 389	1 467	-	-	-	1 206	5 389	1 467
6	Baszkirska ASRS	zilairski	60	279	60	-	-	-	60	279	60
7	Komi ASRS	syktywdiński	573	2 687	713	996	2 982	1 091	1 568	5 669	1 804
		sysolski	190	845	226	850	2 532	950	1 040	3 377	1 176
		ust-wymski	55	247	69	506	1 581	560	561	1 828	626
		żeleznodorożnyj	221	898	263	287	854	255	508	1 752	518

	ust-wymski	55	247	69	506	1 581	560	561	1 828	626
	żeleznodorożnyj	221	898	263	287	854	255	508	1 752	518
	prilucki	1 174	5 315	1 452	-	-	-	1 174	5 315	1 452
	kortkerowski	-	-	-	245	781	261	245	781	261
	Razem w Komi ASRS	2 213	9 992	2 723	2 883	3 117	-	5 096	18 722	5 840
8	Maryjska ASRS	-	-	-	533	1 546	583	533	1 546	583
	morkiński	-	-	-	212	558	174	212	558	174
	gornomaryjski	-	-	-	899	2 342	933	899	2 342	933
	juriniński	-	-	-	542	1 221	531	542	1 221	531
	Razem w Maryjskiej ASRS	-	-	-	2 186	2 221	-	2 186	5 667	2 221
9	Jakucka ASRS	-	-	-	450	1 117	507	450	1 117	507
	allachjuński	-	-	-	912	2 345	841	912	2 345	841
	aldański okręg	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Razem w Jakuckiej ASRS	-	-	-	1 362	1 348	-	1 362	3 462	1 348
10	Altajski Kraj	362	1 670	455	-	-	-	362	1 670	455
	kosichiniński	400	1 847	558	333	1 209	469	733	3 056	1 027
	troicki	232	1 147	287	240	765	279	472	1 912	566
	tałmiński	297	1 383	340	-	-	-	297	1 383	340
	zmienogorski	-	-	-	268	891	300	268	891	300
	topczichiński	-	-	-	47	159	51	47	159	51
	czerniawski	-	-	-	59	207	78	59	207	78
	togulski	-	-	-	108	374	115	108	374	115
	barnaulski	-	-	-	105	424	132	105	424	132
	alambajski (sorokiński)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Razem w Altajskim Kraju	1 291	6 047	1 640	1 160	1424	-	2 451	10 076	3 064
11	Krasnojarski Kraj	201	1 018	277	80	305	126	281	1 323	403

¹ Brak nazwy rejonu.

Nr	Republika, kraj, obwód	Rejon administracyjny	Specprzesiedleńcy osadnicy			Specprzesiedleńcy uchodźcy			Razem specprzesiedleńców		
			Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		daurski	322	1 306	399	48	175	78	370	1 481	477
		mański	547	2 712	705	233	913	301	780	3 625	1 006
		jenisejski	840	3 808	320	-	-	-	840	3 808	320
		abański	267	1 136	266	-	-	-	267	1 136	266
		szyriński	176	855	196	-	-	-	176	855	196
		jemeljanowski	56	293	66	-	-	-	56	293	66
		sowiecki	205	974	268	15 ^a	64 ^a	18 ^a	220 ^b	1 038 ^b	286 ^b
		kazaczyński	59	264	72	-	-	-	59	264	72
		tasiewski	51	281	87	-	-	-	51	281	87
		nowosielowski	106	448	127	-	-	-	106	448	127
		sarałiński	71	458	-	-	-	-	71	458	-
		Razem w Krasnojarskim Kraju	2 901	13 532	2 783	376	523	-	3 277	14 989	3 306
12	Obwód archangielski	winogradowsk	316	1 578	373	93	301	93	409	1 879	466
		włierchnieł-tojemski	447	2 097	492	483	1 264	515	930	3 361	1 007
		kotłasski	188	965	214	240	583	281	428	1 548	495
		leński	569	2 547	626	116	232	120	685	2 779	746
		onieżski	194	991	231	-	-	-	194	991	231
		pinieżski	346	1 579	378	-	-	-	346	1 579	378
		priziołny	100	464	112	271	818	272	371	1 282	384
		ustjański	448	2 214	500	-	-	-	448	2 214	500
		czierewkowski	433	2 075	473	328	735	362	761	2 810	835

	ustjański	448	2 214	500	-	-	-	448	2 214	500
	czierewkowski	433	2 075	473	328	735	362	761	2 810	835
	szenkurski	190	929	198	-	-	-	190	929	198
	njandomski	588	2 888	673	309	622	341	897	3 510	1 014
	plesiecki	843	4 279	992	362	1 173	382	1 205	5 452	1 374
	konoszycki	280	1 340	347	257	627	292	537	1 967	549
	pierwomajski	102	549	112	-	-	-	102	549	112
	krasnoborski	315	1 505	391	204	601	196	519	2 106	587
	jemiecki	388	1 830	386	225	758	246	613	2 588	633
	rowdyński	310	1 379	319	79	283	91	389	1 662	410
	wielki	272	1 280	321	458	1 173	506	730	2 453	827
	soldywieczegodski	752	3 753	860	207	469	219	959	4 222	1 079
	wilegodski	211	983	241	-	-	-	211	983	241
	chelmogorski	508	2 633	656	92	277	87	600	2 910	743
	kargopolski	241	1 254	318	832	2 451	850	1 073	3 705	1 168
	Razem w obwodzie archangielskim	8 041	39 112	9 213	4556	4763	-	12 567	51 479	13 976
13	Obwód wotogodzki	339	1 697	473	102	334	100	441	2 031	573
	babuszkński	371	1 888	469	-	-	-	371	1 888	469
	wożegodzki	314	1 433	324	-	-	-	314	1 433	324
	charowski	163	849	208	-	-	-	163	849	208
	andomski	200	1 019	237	119	347	109	319	1 366	346
	biriakowski	159	753	220	-	-	-	159	753	220
	sokolski	61	303	80	-	-	-	61	303	80

^a Dopisano długopisem na gotowym dokumencie.

^b Liczba poprawiona długopisem.

Nr	Republika, kraj, obwód	Rejon administracyjny	Specprzesiedleńcy osadnicy			Specprzesiedleńcy uchodźcy			Razem specprzesiedleńców		
			Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		meždureczenski	162	792	192	-	-	-	162	792	192
		kowżenski	62	252	82	63	243	79	125	495	161
		wytegorzki	79	284	83	-	-	-	79	284	83
		njuksienski	-	-	-	220	671	226	220	671	226
		kirillowski	-	-	-	72	234	97	72	234	97
		szolski	-	-	-	45	153	56	45	153	56
		oszytyński	-	-	-	175	556	217	175	556	217
		wielkoj-ustiuński	-	-	-	366	807	373	366	807	373
		leżski	-	-	-	110	272	105	110	272	105
		nikolski	-	-	-	101	252	110	101	252	110
		Razem w obwodzie wotogodzki	1 910	9 270	2 368	1 373	1 482	-	3 283	13 139	3 850
14		szarjinski	432	1 749	437	-	-	-	432	1 749	437
		iwanowski	-	-	-	320	899	339	320	899	339
		Razem w obwodzie gorkowskim	432	1 749	437	320	339	-	752	2 648	776
15		makarjewski	100	599	141	-	-	-	100	599	141
16		ziminski	109	529	136	-	-	-	109	529	136
		nłżniej-udiński	42	1 872	575	-	-	-	42	1 872	575
		tuluński	440	2 127	649	-	-	-	440	2 127	649
		tajszetski	1 215	5 643	1 450	-	-	-	1 215	5 643	1 450
		szytkinski	323	1 401	399	-	-	-	323	1 401	399
		bodajbinski	-	-	-	551	2 434	939	551	2 434	939
		Razem w obwodzie irkuickim	2 507	11 578	3 209	551	939	-	3 058	14 012	4 148

		bodajbinski	-	-	-	-	-	551	2 434	939	551	2 434	939
	Razem w obwodzie irkuckim		2 507	11 578	3 209	551	939	551	14 012	4 148	3 058	14 012	4 148
17	Obwód kirowski	kajski	111	514	152	-	-	-	514	152	111	514	152
		nagorny	55	196	50	-	-	-	196	50	55	196	50
		opariński	97	559	103	-	-	-	559	103	97	559	103
		tałski	134	539	134	-	-	-	539	134	134	539	134
		podosinowski	93	435	117	-	-	-	435	117	93	435	117
	Razem w obwodzie kirowskim		490	2 243	556	-	-	-	2 243	556	490	2 243	556
18	Obwód molotowski ³	czermozski	-	-	-	207	585	207	585	242	207	585	242
		czusowski	106	517	116	153	479	153	996	176	259	996	292
		czerdżyński	-	-	-	147	453	147	453	147	147	453	147
		kizelowski	157	657	184	-	-	-	657	184	157	657	184
		krasnowiszerski	216	1 043	250	-	-	-	1 043	250	216	1 043	250
		kosiński	173	827	229	-	-	-	827	229	173	827	229
		dobrjanski	305	1 558	304	-	-	-	1 558	304	305	1 558	304
		wfielkol-gorodkowski	202	965	263	-	-	-	965	263	202	965	263
		koczewski	38	189	39	-	-	-	189	39	38	189	39
		jurtliński	508	2 451	649	-	-	-	2 451	649	508	2 451	649
		gaiński	198	937	246	-	-	-	937	246	198	937	246
	Razem w obwodzie molotowskim		1 903	9 143	2 280	507	565	507	10 660	2 846	2 410	10 660	2 846
19	Obwód nowosybirski	tisulski	379	1 770	432	-	-	-	1 770	432	379	1 770	432
		[miasto] Tomsk	98	481	123	719	2 121	719	2 602	922	817	2 602	922
		[miasto] Stalinsk	92	374	90	210	616	210	990	363	302	990	363
		suzuński	101	480	109	395	1 405	395	1 885	637	496	1 885	637

² Obecnie obwód niżnonowogrodzki.

³ Obecnie obwód permski.

Nr	Republika, kraj, obwód	Rejon administracyjny	Specprzesiedleńcy osadnicy			Specprzesiedleńcy uchodźcy			Razem specprzesiedleńców		
			Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		teguldecki	-	-	-	1 300	3 558	1 427	1 300	3 558	1 427
		asinowski	-	-	-	1 336	3 561	1 470	1 336	3 561	1 470
		zyrjański	-	-	-	1 255	3 429	1 345	1 255	3 429	1 345
		maszkowski	-	-	-	41	155	53	41	155	53
		barzaski	-	-	-	79	238	98	79	238	98
		tajgiński	-	-	-	51	159	70	51	159	70
		ordyński	-	-	-	154	382	169	154	382	169
		kriwoszeński	-	-	-	50	139	45	50	139	45
		masleniński	-	-	-	100	300	121	100	300	121
		czulymski	-	-	-	108	316	113	108	316	113
		krapiwieński	-	-	-	53	210	67	53	210	67
		Razem w obwodzie nowosybirskim	670	3 105	754	5 851	6 534	-	6 521	19 594	7 288
20		muromcowski	127	690	183	-	-	-	127	690	183
		znameński	321	1 524	388	-	-	-	321	1 524	388
		tewrziski	207	995	253	-	-	-	207	995	253
		ust-iszymski	118	519	124	-	-	-	118	519	124
		dubrowny	125	516	152	-	-	-	125	516	152
		jarkowski	195	916	224	-	-	-	195	916	224
		tobolski	101	455	133	-	-	-	101	455	133
		uwacki	234	1 154	271	-	-	-	234	1 154	271
		jurgijski	48	223	67	-	-	-	48	223	67

	uwacki	234	1 154	271	-	-	-	234	1 154	271
	jurgijski	48	223	67	-	-	-	48	223	67
	samarowski	-	-	-	170	360	188	170	360	188
	kondinski	-	-	-	193	360	194	193	360	194
	mikojanowski	-	-	-	156	328	194	156	328	194
	jałutowski	-	-	-	323	545	274	323	545	274
	Razem w obwodzie omskim	1 476	6 992	1 796	842	850		2 318	8 585	2 645
21	Obwód swierdłowski	-	-	-	107	361	123	107	361	123
	atapajewski	229	110	298	192	592	210	421	1 692	508
	pyszynski	100	459	137	162	446	180	262	905	317
	tugułyński	-	-	-	115	319	109	115	319	109
	aczitski	251	1 208	305	1 224	3 069	1 006	1 475	4 277	1 311
	serowski	-	-	-	194	550	204	194	550	204
	gariński	199	983	277	57	187	56	256	1 170	333
	isowski	155	800	230	235	739	254	390	1 534	484
	włierchniel'-tawdinsk	238	1 179	307	191	495	182	429	1 674	489
	krasnouralski	172	859	221	50	154	60	222	1 013	281
	kuwazyński	363	1 704	389	639	2 347	850	1 002	4 051	1 249
	rewdinski	137	702	183	144	366	137	281	1 078	320
	N[owo]-Lalińsk	92	465	135	107	352	136	199	817	271
	suchotożski	-	-	-	125	1 067	394	125	1 067	394
	azbestowski	175	753	210	315	1 074	458	490	1 827	668
	toboriński	240	1 037	304	148	485	170	388	1 522	474
	beriozowski	-	-	-	149	530	194	149	530	194
	iwdelski	42	209	51	-	-	-	42	209	51
	werchoturski	241	1 274	291	-	-	-	241	1 274	291
	irbički									

Nr	Republika, kraj, obwód	Rejon administracyjny	Specprzesiedleńcy osadnicy			Specprzesiedleńcy uchodźcy			Razem specprzesiedleńców		
			Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia	Rodziny	Osoby	W tym mężczyźni powyżej 18. roku życia
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		reżewski	190	944	240	-	-	-	190	944	240
	Razem w obwodzie swierdłowskim		2 824	13 686	3 578	4 154	4 733	-	6 978	26 819	8 311
22	Obwód czelabiński	karabaszański	324	1 662	389	-	-	-	324	1 662	389
		kopiejski	-	-	-	169	510	199	169	510	199
	Razem w obwodzie czelabińskim		324	1 662	389	169	199	-	493	2 172	588
23	Obwód czkałowski ⁴	mednogorski	119	478	118	-	-	-	119	478	118
		kwarakiński	41	169	43	-	-	-	41	169	43
	Razem w obwodzie czkałowskim		160	647	161	-	-	-	160	647	161
	Obwód jarostawski	nejński	101	499	125	-	-	-	101	499	125
RAZEM			28 069	135 524	33 665	26 290	76 156		211 680		62 702

Zastępca kierownika Wydziału Specjalnego GUŁAGU NKWD ZSPRS
Lejtnant bezpieczeństwa państwowego
([Konstanty] Żyłow⁵)⁶

Źródło: ГАРФ, ф. 9476, он. 1, д. 62, к. 72-80.

⁴ Obecnie obwód orienburski.

⁵ Konstanty Żyłow (1902-?) - Rosjanin. Od 1923 r. był członkiem WKP(b). W 1935 r. był już pracownikiem NKWD w randze sierżanta. Jego kariera w organach rozwijała się błyskawicznie. W 1943 r. dostał awans na podpułkownika bezpieczeństwa. Brał udział w II wojnie światowej, otrzymał odznaczenie i order (w tym wyróżnienie za zasłużonego pracownika NKWD).

⁶ Bez daty i podpisu.

Bibliografia

Archiwalia

Государственный Архив Российской Федерации:
ф. 9476, оп. 1, д. 62.

Opracowania polskojęzyczne

- Boćkowski D., *Czas nadziei. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR i opieka nad nimi placówek polskich w latach 1940-1943*, Warszawa 1999.
- Boćkowski D., *Jak piskłęta z gniazda*, Warszawa-Wrocław 1995.
- Bonusiak W., *Polityka ludnościowa i ekonomiczna w ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939-1941*, Rzeszów 2006.
- Ciesielski S., *Polacy w Kazachstanie 1940-1946: zesańcy lat wojny*, Wrocław 1996.
- Ciesielski S., Hryciuk G., Srebrakowski A., *Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej*, Wrocław 1993.
- Deportacje obywateli polskich z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi w 1940 roku*, oprac. W. Christoforow, tłum. M. Stoń-Nowaczek, Warszawa-Moskwa 2003.
- Deportacje Polaków z północno-wschodnich ziem II Rzeczypospolitej 1940-1941*, red. B. Gronek, G. Jakubowski, Warszawa 2001.
- Exodus. Deportacje i migracje (wątek wschodni). Stan i perspektywy badań*, red. M. Zwolski, Warszawa-Białystok 2008.
- Giżejewska M., *Polacy na Kotymie 1940-1943*, Warszawa 1997.
- Głowacki A., *Deportowani w latach 1940-1941 [w:] Polska 1939-1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, red. W. Materski, T. Szarota, Warszawa 2009.
- Głowacki A., *Sowieci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej 1939-1941*, Łódź 1997.
- Gurianow A., *Cztery deportacje 1940-1941*, „Karta” 1994, nr 12.
- Gurjanow A., *Sowieckie represje polityczne na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939-1941 [w:] Exodus. Deportacje i migracje (wątek wschodni). Stan i perspektywy badań*, red. M. Zwolski, Warszawa-Białystok 2008.
- Kalbarczyk S., *Wykaz łagrów sowieckich, miejsc przymusowej pracy obywateli polskich w latach 1939-1943*, cz. 1, Warszawa 1993, cz. 2, Warszawa 1997.

Kowalska E., *Przeżył, aby wrócić! Polscy zesańcy lat 1940-1941 w ZSRR i ich losy do roku 1946*, Warszawa 1998.

Lebiediewa S., *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939-1941*, „Niepodległość i Pamięć” 1998, nr 11.

Polian P., *Wbrew ich woli. Historia i geografia migracji przymusowych w Związku Radzieckim*, tłum. B. Żytko, Gdańsk 2015.

Sztuka przetrwania. Deportacje sowieckie z powiatu bielskiego 1940-1941, red., wstęp W. Konończuk, Warszawa 2019.

Tryptyk kazachstański. Wspomnienia z zesłania. Marian Papiński, rodzina Małachowskich, Lestawa Domańska, wyb., oprac. W. Śliwowska, M. Giżejewska, J. Ankudowicz, Warszawa 1992.

Wspomnienia Sybiraków, t. 1-9, Warszawa 1989-1998.

Żaroń P., *Ludność polska w Związku Radzieckim w czasie II wojny światowej*, Warszawa 1990.

Życie codzienne polskich zesłańców w ZSRR w latach 1940-1946. Studia, red. S. Ciesielski, Wrocław 1997.

Opracowania białoruskojęzyczne

Адамушка У., *Палітычныя рэпрэсіі 20-50-ых гадоў на Беларусі*, Мінск 1994.

Opracowania rosyjskojęzyczne

Гурьянов А., *Польские спецпереселенцы в СССР в 1940-1941 гг. [w:] Репрессии против поляков и польских граждан*, ред.

А. Рогинский, Москва 1997.

Земсков В., *Спецпоселенцы 1930-1960*, Москва 2005.

Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923-1960, справочник, сост. М. Смирнов, Москва 1998.

Спецпереселенцы в Западной Сибири 1939-1945, ред. В. Данилов, С. Красильников, Новосибирск 1996.

Сталинские депортации 1928-1953, ред. А.Н. Яковлев, сост. Н. Поболь, П. Полян, Москва 2005.